

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНО КУЛЬТУРНО-СПІЖАДО ЕКІПЕ
№7, п'ятниця, 10 вересня 1999 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

РАЗОМ ЗРОБИМО БАГАТО КОРИСНОГО

управління національностей та мовної політики облдержадміністрації Михайло Черепаня, голова обласного фонду "Надія" Юрій Воробець та голова обласного культурно-просвітнього товариства ромів Аладар Адам.

Вітаючи шановне товариство з таким прекрасним святом, пан Адам, зокрема, сказав:

Нарешті стався подія, яку вже давно очікували - відкриття ромської ідальні в Ужгороді. Вже давно у приміщення, розташоване у самому серці Радванки, по вул. Тельмана 1/48а, були завезені посуд та столові прибори, а у чисто вибленому залі розставлені гарні дерев'яні столи, окриті чудовими червоними і синіми скатертинами.

Так випадково співпало, що день відкриття ромської ідальні, 3 вересня, припав на перші дні місячника Милосердя, який проводиться з 1-го вересня по 1-е жовтня. І це напевно дуже символічно.

Як і те, що червону стрічку разом перерізали начальник

Директору міжнародного фонду "Відродження" Бистрицькому Євгену Константиновичу;

Голові Конфедерації національних товариств західних областей України Свістуну Олександрю Григоровичу;

Моральну і матеріальну підтримку нам надавав Урс Фанкгаузер з Швейцарії, а також лінгвістичний центр "ЛІК", який допоміг налагодити контакти з зарубіжними друзями

Ми також щиро дякуємо представникам ромських і неромських національно-культурних товариств та всім гостям, які завітали до нас і розділили нашу радість.

Наша робота завжди на виду, вона оцінюється конкретними вчинками і досягненнями.

У приватній розмові з журналістами пан Адам додав: "Товариство "Романі Яг" буде видавати тут 150-170 чоловік з числа малозабезпечених жителів Радванки (ромів і не тільки ромів). Протягом повного робочого тижня ідальня буде видавати кожному з них повноцінний калорійний обід.

Ми не будемо нікого ділити за кольором шкіри (відомо, що з декілька ідальні міста ромів просто виганяли). Для нас - всі однакові і наше завдання - нагодувати голодну людину.

Під час урочистого відкриття ідальні було сказано багато теплих слів і привітань: Ю. Воробець, голова об-

ласного фонду "Надія": "Було б прекрасно, якщо б інші культурно-просвітні товариства взяли б приклад з ромів і теж відкрили подібні ідальні. На свято прийнято дарувати подарунки: наш фонд жертвує вашій ідальні місячне харчування".

М. Макара, професор, голова русинського науково-освітнього товариства, директор НДІ Карпатознавства: "Сподіваюсь, що Ваш центр буде мати свою бібліотеку. І в її фонд я вношу книги "Слово за русинів" і "Слово за словаків". Надіюсь, що наступною буде книга "Слово про закарпатських ромів".

Т. Йордан, заступник голови товариства словаків, еколог держуправління екобезпеки облдержадміністрації, художник-аматор і автор емблеми "Романі Яг": "Дарую Вам на згадку свою картину "Полонина Рівна". Хай вона нагадує всім, що ми живемо в Закарпатті. Думаю, всі ми маємо допомогти культурному центру ромів книгами і своїми роботами".

В. Пищес, голова Виноградського ромського товариства: "В жовтні я планую за свій рахунок відкрити ідальню для ромів у Вілоку. Думаю, нам всім треба об'єднуватись, коли справа йде про добрі діла. А вашій ідальні я дарую цілу коробку з продуктами".

І. Турянчик, професор, голова товариства карпатських русинів: "Я радий, що нарешті пробудились ромі. І що у них є стільки спонсорів. Все це, я

думаю, завдяки активності пана Аладара Адама, який дуже багато робить для закарпатських ромів."

Е. Бучко, заступник обласного товариства "Романі Яг": "Мене буквально розпиряє гордість за все те хороше, що у нас вже є: недільна ромська школа, дитячий садок, спортивний центр, газета, ідальня. Я недавно був в гостях у ромів Росії і Прибалтики - там далеко до всього цього. А в Закарпатті у ромів все є і це завдяки активності нашого голови".

О. Деня

думаю, завдяки активності пана Аладара Адама, який дуже багато робить для закарпатських ромів."

Е. Бучко, заступник обласного товариства "Романі Яг": "Мене буквально розпиряє гордість за все те хороше, що у нас вже є: недільна ромська школа, дитячий садок, спортивний центр, газета, ідальня. Я недавно був в гостях у ромів Росії і Прибалтики - там далеко до всього цього. А в Закарпатті у ромів все є і це завдяки активності нашого голови".

ЖИТТЯ БОЛГАРСЬКИХ РОМІВ

10 вересня 1999 року "Романі Яг"

На думку вчених, на територію сучасної Болгарії роми вперше прибули в 14 столітті, разом з османськими військами. В основному це були різного роду ремісники. Серед прибулих було також багато музикантів.

Вже в 15 столітті було відоме село Дабівіе, що близько Софії, в якому проживали ромські ковали та музиканти. Із списків перепису населення за 1522-1523 роки випливає, що були там також золотники, ризники та люди, які займалися виготовленням ножів, сокир, інших знарядь праці.

У 16 столітті основна маса ромів належала до християнської та мусульманської релігій, а вже в 19 столітті переважна більшість з них визнала Аллаху.

До 20 століття роми вели традиційний спосіб життя, займалися традиційними ремеслами, які "принесли" з собою із Індії. В 20-х - 30-х роках нашого століття частина з них почала осідати на околицях міст в так званих "циганських магаллах", які поступово перетворилися в ромські гетто. Після другої світової війни

роми були змушені взяти участь у розбудові соціалізму. Дехто з них залишив свої традиційні ремесла, до яких знову повернувся після заходу комунізму.

Роми, які залишилися в циганських магаллах поблизу міст, поспібно перебувають у злиднях та ізольовані. Ромські діти, які народилися в таких гетто, що здається існують біля кожного болгарського міста, мають лише примарну можливість вирватися звідти, виїхати із замкнутого кола неграмотності, безробіття та бідності. Крім того, роми, що перебувають у гетто - хороша мішень для нападів болгарських націоналістів. Власне кажучи, вони стали жертвами агітації економічної та соціальної ситуації, яка в Болгарії постійно погіршується. На відміну від емігрантів болгар до західних країн, що триває і досі (з кожним роком на території держав зменшується кількість болгар - починаючи з 1990 року Болгарію покинуло майже мільйон коринних жителів), роми залишаються через фінансову неспроможність виїхати. Отже, в країні невинно зростає відсоток ромського населення, що викликає агресію серед шків.

Встановити точну кількість ромів, проживаючих у Болгарії, настільки ж важко, як і в інших державах східної та середньої Європи. У 1992

році до ромської народності зголосилися 313 тисяч осіб, причому ж реальна кількість ромів, за оцінками соціологів, сягає 700-800 тисяч. З цього випливає, що роми становлять майже 10% всього населення Болгарії, а це вже не така й маленька частина. І дуже дивно, що така велика меншина залишається меншиною і в своїх правах. Трохи більшою за кількістю є турецька меншина, до якої, до речі, зголошуються і деякі роми, адже бути турком в Болгарії вигідніше. Що стоїть за ромською общиною, то тут, як і в інших країнах, не існує єдності. Роми належать до ряду груп та підгруп, яких тут для "непосвяченого" існує непроглядна кількість. Болгарських ромів можна поділяти з кількох аспектів: за діобю їзнього приходу в Болгарію; за релігію; за традиційним родовим ремеслом чи професією; за мовою, якою спілкуються община.

Велику групу в Болгарії складають ослі роми, які проживають тут ще з доби Візантійської імперії. Їх ще називають ерлами (турецький вираз, що означає ослиний). За віровизнанням вони поділяються на Daskane Roma (православних) та Chorachane Roma (мусулманів), які розмовляють переважно турецькою і яким турецька культура ближча, аніж ромська. Ослі роми в більшості живуть у ромських кварталах, що є залицом з часів турецького панування, коли міста були поділені на райони за етнічним складом населення. На відміну від ромських поселень, віддалених та ізольованих від неромських міст та сіл, магалі складають частину міста і це засвідчує, що туркам було байдуже, який колір шкіри у їх вассалав. Головним було, що ш люди сплачували данину, а не те, ким вони були: роми чи гаджьо.

Між ослими ромами Болгарії теж існує величезна різниця. З одного боку, саме з цієї групи, походять більшість освачених ромів. Та, з другого боку, вихідцями з цього прошарку є і дуже бідні роми, які займаються традиційними ремеслами (ковальство, плетіння кошків та ін.). У літній період вони, як правило, залишають свої оселі, кочуючи з шатрами поблизу прських масивів, де займаються збиранням лісових

плодів, або ж перевезенням лісу.

Хоча більшість ромів прибула в Болгарію з Румунії, або з румунського князівства Волохи, їх відносять до різних мовних та професійних груп. Вживаним є термін власські роми, тобто ті, що прийшли з Волохи. Але таких у Болгарії майже половина всіх ромів, причому між ними існує значна різниця. На протязі 17-го - 18-го століть у Болгарію з румунської Волохи прибували так звані старі волохи, які називали себе влахурами та розмовляли староволохським діалектом ромської мови. Між ними є групи, які сьогодні, особливо в літній період кочують, ночуючи в шатрах та заробляють своїм традиційним ремеслом - луженням котлів та взагалі їх поладженням (звідти походить і їх назва калайджіте). Вони традиційні ковчакники, які століттями ведуть такий спосіб життя. Їх помірно малі стоянки вирізано виділяються від великих стоянок таборів ромів з групи ослих ерлів, які через економічні умови вимушені кочувати сезонно. Спосіб розміщення стоянок таборів ерлів прозраджує їх неохочність у даній області, на що вказує безлад в околиці стоянки, її загальна неупорядкованість. Загалом цим табором бракує якоїсь чіткої лінії, яку витворили собі та дотримують століттями кочуючі групи.

Деякі групи ромів прибули з Волохи аж у другій половині 19-го століття, за часів великої калдераскої інвазії (у цей період приходили волохські роми й до Угорщини, Закарпаття, Словаччини та Чехії). Калдераси, або ж котляри і сьогодні являються передусім традиційними виробниками мідної посуду. З цієї групи походять найзможливі болгарські роми (вихідцем саме цієї групи є ромський цар Кіро, чий авторитет настільки ж дискусійний, як і авторитет ромських "королів в інших країнах"). Специфічною ознакою побуту калдерасів є те, що живуть вони розпорошено серед інших жителів, а в малих селах, як правило, не проживає більше ніж одна або дві такі сім'ї. Заробляють вони або традиційним виготовленням посуду, який в аграрній Болгарії ще виконує своє при-

значення, або вже збагатилися в різних сферах підприємницької діяльності (виробництво алкогольних напоїв, утримання готелів, аренда залізопереробних заводів та ін.). В маленьких селах будинки калдерасів являються важливою архітектонічною складовою, бо, зазвичай, це величезні, добре обставлені палаци, які не мають аналогів у неромській околиці. Калдераси належать до ромів, які дотепер суворо дотримуються своїх родових законів. Між іншим, з цієї групи також походить "ворожки" та гадалки сучасної Болгарії.

З румунської Волохи переселилися в Болгарію і так звані рудари (переважно християни), які відомі на сході Словаччини, де вони займаються виготовленням дерев'яних корит. У Болгарії рудари поділяють на виробників дерев'яного посуду, їх ще називають лінгурари (з лат. lingua - ложка), та на так званих ведмедів, або ж урсарів (з лат. ursus - ведмідь), які заробляють показом не лише тренуваних ведмедів, але й мавпочок. Останні спілкуються переважно румунською мовою.

Економічне становище Болгарії в жодному разі не можна назвати простим, а з цим звичайно ж пов'язана і неспроможність держави вирішувати соціальні проблеми. Та саме складна економічна ситуація цієї країни має на місцевих ромів один позитив-

ний вплив. Справа в тому, що країна не спроможна регулярно виплачувати соціальну та інші допомоги населенню (Допомоги безробітним та ін.). Роми просто вимушені працювати, аби не голодувати. І тут в пригоді їм стають родові традиційні ремесла, до яких через злидні повертаються, культивуючи їх, або ж трансформують свій традиційний менталітет до нових сфер так, щоб могли прістосувати свою продукцію до сучасних потреб споживача. (Можливо треба було б міркувати про повернення до ремесел і в нашій країні, особливо у зв'язку з величезним безробіттям ромського населення).

(Матеріал взят з польського журналу Prom p-o Drom та чеського журналу Amaro Gendalos).

Переклад Н.Герцер

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Закарпаття

Ужгород. 31 серпня в Ужгороді відбулася нарада голів національних ромських товариств з працівниками правоохоронних органів Ужгороду та Закарпаття. Розглядали питання дотримання законодавства щодо прав населення ромської національності, досягнуто домовленість про оперативне інформування і співробітництво з ромськими лідерами. В нараді взяли участь заступник начальника обласного УМВС Оточич В.М., начальник управління взаємодії з правоохоронними органами Лесью В.Ю., начальник управління національностей та мовної політики облдержадміністрації Черепаня М.І., голова ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Адам А. Е., голова ромського культурно-просвітнього товариства "Ром" Адам Й.І. та голова товариства "Арм'янська культура Арапат" Нгогосян С.М. Були намічені основні положення співпраці в рамках досягнутих домовленостей.

Ужгород. 7 вересня відбулася зустріч керівників національно-культурних товариств області з головою облдержадміністрації Віктором Балоогом та іншими посадовими особами ОДА. Думки, пропозиції та побажання у стислому вигляді були викладені у зверненні Демократичної ліги національностей Закарпаття до головної посадової особи краю - В. Балоги. Голова ОДА погодився з тим, що вимоги слухні. Община зробить все від нього залежне, аби міжнаціональні стосунки у Закарпатті і надали були дружніми і добросусідськими. Голова Закарпатського культурно-просвітницького товариства "Романі Яг" Аладар Адам інформував про проблеми з водопостачанням ромських будинків по вул. Пірогова, про відкриття благодійної ідальні для малозабезпечених ромів, яка потребує деякої допомоги з боку місцевих властей. В.Балога погодився з усіма

пропозиціями Аладара Адама і запропонував товариству "Романі Яг" підготувати конкретний план співробітництва ОДА з товариством, щоб допомога малозабезпеченим ромам була конкретною.

Вілок. 4 вересня поточного року в с. Вілок Берегівського району відбулася конференція, на якій було прийнято статут нового ромського культурно-просвітнього товариства "Романо чачіе", головою якого обрали В.О.Пінчеша.

Фінляндія

7 липня Фінляндія ввела візовий в'їзд для громадян Словачької республіки терміном на чотири місяці та заклала уряд Словаччини розглянути умови проживання ромів у Словаччині. Головною причиною введення візового режиму став невщухаючий приплив словачьких ромів до цієї північної країни, до відповідних служб якої звернулося більше 1060 словачьких ромів з проханням надати політичний притулок по причинам расової дискримінації. І це той, як за даними минулого року в країні проживало всього від 7 000 до 9 000 осіб ромської народності. Лише за день до введення віз, рейсом Прага - Хельсінкі до країни прибуло ще 22 роми. В свою чергу, уряд Словаччини заявляє, що реальною причиною ромської еміграції є чисто економічні мотиви. Цю думку поділяє і фінська влада, бо ще 1-го липня фінський прем'єр Пааво Липпонен порекомендував уряд Словаччини переглянути свою позицію щодо ромів. "Не може бути й мови, щоб країна з нестабільною економікою стала членами Європейської спільноти", сказав у своїй промові прем'єр-міністр країни, яка перебрала піврічне керування у Раді Європи.

Словаччина

Одне з найвідоміших словачьких видавництв "Kalligram" повідомило, що воно готує до друку підручник "Історія ромів". Автор підручника, етнолог-роміст, доктор педагогічних наук Арне Манн, науковий працівник відділу етнології Словачької Академії Наук (ромською тематикою займається більше 13 років, а в останній час читає лекції в чеському університеті в Празі та в Усті над Лабем) ще в 1994 році передав рукопис Міністерству освіти Словачької республіки, яке разом з державним педагогічним інститутом в Словаччині замовило його. Та за цей період офіційні замовники втратили зацікавленість у виданні підручника і лише завдяки ініціативі згаданого видавництва ця книга побачить світ. Це мало б відбутися кінцем поточного року. Виданням "Історія ромів" Міністерство освіти Чехії, тому підручник зійде і в чеській версії. Арне Манн зауважив: "Соціалістична держава впроваджувала стосовно ромів асиміляційну політику - ромська етнічна свідомість, мова та культура фактично були табуовані. Діти, які росли в ромських поселеннях, вступали до іншомовної середовища школи: вони чуужою мовою вивчали історію чужих народів, причому нічого не довідувалися про власний етнос, який таким чином потрапив у позицію незначного, негідного уваги." Метою "Історії ромів" є логічно подати ромським дітям основні вихідні історії їх минулого, культури і таким чином допомогти подолати нерівноцінність умов етнічної належності, пробуджувати та посилювати в них позитивну етнічну свідомість.

СВЯТО 1-ГО ВЕРЕСНЯ

Здається, що навіть дощик, який накралупав напередодні 1-го вересня, зрозумів важливість цього святого, урочистого дня і потишецьку вух.

З чудовим настроєм та усмішками на обличчях, у гарному вбранні, з букетами запашних квітів на вулиці міста вийшли батьки з своїми малюками, які цього дня, вперше сядуть за шкільну парту.

Такими ж гарними й свідомими були, вже колишні, вихованці ромського дитячого садочку №13, що по вул. Дендеші, семеро з яких (чотирьох хлопчиків і трьох дівчаток) ступило цього незабутнього дня на стежку нових знань. І ступили вони на неї не з порожніми рука-

завчу Завадської Людмили Семенівни, яка побажала першокласникам зустріти ширшу усмішку першої вчительки, її доброту, ласку та порозуміння. Від імені учнів та вчительського колективу вона подякувала за надані для ремонту приміщення кошти завідувачу мисливню Мателешку Омеляну Івановичу, культурно-просвітницьким товариствам ромів "Романі Яг" та "Рома".

Слово також було надано і голові товариства "Романі Яг" Адаму Аладару Євгеновичу, який звернувся до школярів їх рідною ромською мовою, побажавши, щоб в майбутньому з них вирости освічені люди: юристи, лікарі, вчителі

Шановні малюта, вітаємо Вас. Прийшли ви до школи В житті перший раз. Не вмiсте ще ні читати, ні писати, Та в кожного з Вас є і гатко, і мати. Вони вас маленьких суди привели І перший учительці в руки дали. Вона вас навчить і читати і писати, І буде для вас наче рідна мати. І казку розкаже, і гру проведе, В музей, на прогулянку в ліс поведе. Навчить вас любити чудову природу І не забувати свого родоаду. А ще вас навчить, як у злагоді жити І рідну Вітчизну безмежно любити. Батьків, учителів поважати, шанувати, А вчитися лиш на "4" і "5" Хай Вам щастить!

До цих побажань приєднався і голова відділу екології мисливсько-конному В.В.Ке-цук "Дорог дiтки! Бажаю Вам добре вчитися, поважати вчителів, не забувати батьків, бути підтримкою представниками нашої держави. А вчителям бажаю вести їх у світ науки, мати насагу для того, щоб вчити наших дітей. Майбутнім випускникам бажаю вступити у вищу освіту закладу, Щасливою Вам дороги!"

Слово було надано і колишньому випускникові школи А.С.Адаму, який ромською мовою привітав учнів з початком навчального року та висловив, напевно, думку більшош з присутніх, що було б дуже приємно, якби випускники даної школи продовжили своє навчання, але для цього мало лише роботи вчителів, повинна бути і допомога та підтримка з боку батьків.

Таке ж поетичне привітання пролунало й з уст колишнього працівника цього усього закладу, вчительки історії Е.М.Навроцької, яка прочитала вірш відомого ромського поета М.Г.Козимиренка "Моя Україно, улюблений краю." та побажала, щоб саме з цієї школи вийшли свої письменники.

Актуальні проблеми

Та свято мінється, на зміну йому прийдуть буденні дні з своїми проблемами, невирішеними питаннями та надіями. А проблем дійсно багато, і у ромських школах Закарпаття вони подібні. Головним чином, це те, що учні ходять у школу нерегулярно, а чим класи старші, тим ситуація з відвідуванням гіршеється. І все це, в основному, через економічне положення родини, яке, зазвичай, межує з кризовим. Сагі основного контингенту ромських шкiл проживають у таборах, тому більшість дітей старшого шкільного віку вимушені працювати, аби допомогти батькам прогдувати молодших братів та сестер, крім того, дехто занадто рано заводить власну родину. З цього випливає, що відвідуваність у молодших класах краха, аніж у старших, але й тут не без проблем. Якщо восени чи то навесні відвідуваність ще відносно не погана, то зимою ситуація просто катастрофічна

НЕДІЛЬНА РОМСЬКА ШКОЛА НА РАДВАНЦІ

1 вересня в Ужгороді по вул. Богатирської, 45 відбулося урочисте відкриття першої в Закарпатській області ромської недільної національної школи, під патронатом ромського культурно-просвітницького товариства "Рома".

На адресу маленьких школярів, колективу, якому школа завдячує своїм відкриттям, пролунало багато приємних слів, побажань, порад. Зверненням голови ромського культурно-просвітницького товариства "Рома" Адама Йосипа розпочалася урочиста частина першої в житті школи лінійки, який розповів про основні напрями проходження навчального процесу в школі. Словесними поетичного

На знімку: Теплі слова вітання Й.Адама

натхнення були слова Світлани Бронтерок, викладача математики у вечірній школі, яка

почала свій виступ цитуванням віршів Папуші (Броніслава Віайс) та завершила його чудовими ліричними рядками з творчого доробку Ліни Костенко.

Слова начальника управління національностей та мовної політики Черепани Михайла були спрямовані не тільки юним учням, але, в основному, головам ромських Товариств, які знаходяться біля керма ромської культури, науки та мистецтва у

наш на Закарпатті. Побажав їм жити у злагоді, а школі процвітати та поповнюватися. Привітала своїх колег та учнів, які крім загальноосвітньої, будуть відвідувати і недільну школу, директор ЦШ №13 Савако Мар'яна, побажавши успіхів у нелегкій дорозі на яку вони ступили.

Також до юних вихованців звернулися замісник голови ромського культурно-просвітницького товариства "Амаро Дром" Агій Омелян, голова ромського культурно-просвітницького товариства "Романі Яг" Адам Аладар, редактор газети "Романі Яг" Навроцька Євгенія.

Урочисте відкриття завершилося читанням поезії корифів ромської та української літератури та чарівними звуками музики й ромської пісні у виконанні ромського ансамблю "Сонячна Радванка".

Наш кор.

На знімку: Випускники ромського дитячого садочку №13 з вихователями і батьками.

ми, адже працівники садочку провели їх у цю цікаву подорож із зошитами, ручками і, навіть, портфелями. Крім цих речей вихованці згаданого дитячого виховного закладу, взяли з собою й уже чималий об'єм знань, які обов'язково стануть їм у нагоді. Цим завдячують вони своїм вихователям, зокрема Вароді Денису Йосиповичу, які починаючи з літнього періоду за програмою "Крок за кроком" вели активну підготовку дітей до навчання у школі, проводили з ними різні заняття з граматики, фізкультури, музики, образотворчого та театрального мистецтва.

У супроводі вихователя Дениса Вароді, під гучні зву-

нова ромська інтелігенція, яка й працювала для розквіту усіх позитивних сторін життя ромів.

З гарними побажаннями до учнів звернулася і вчителька Орос Юлія Дмитрівна, яка взяла маленьких першокласників під свою опіку. "Наш учнівський колектив поповниться і від сьогодні Ви стали повноцінними школярами. Отож, в добру дорогу в країну знань!"

А яке ж то учнівське свято без виступів самих учнів? Тому, своє вміння декламувати продемонстрували один із випускників початкової школи, учень 5-го класу, прочитавши вірша "Перший дзвінок" та найсміливіші дітки

На знімку: Тепер вони учні 1-го класу.

ки акордеону, в садочку №13 переїхали вони в ужгородську загальноосвітню школу І-ІІ ступенів №13 з українською мовою навчання, де їх оплесками зустріли майбутні вчителі та товариші. Лунаванням дзвіночка, який пронесли підвірям наймолодші школярі Віліяма та Янош Адами, розпочалася шкільна лінійка.

До учнів з урочистою промовою звернулася педагог-організатор, вчитель музики у старших класах Галина Матвіяна Малія, яка привітала учнів з початком нового шкільного року. Лунає гімн. З хвилюванням школярі та їх батьки слухали теплі слова

1-го класу Віліяма та Янош Адами. Дружним співом під суплід акордеону завершилась чергова лінійка у тринадцятій школі.

Такі ж присми, доброзичливі слова, здається, котилися шлім Ужгородом і були сказані біля стін кожної школи. І всюдн звучали вірші. Винятком не стала й середня загальноосвітня ромська школа І-ІІ ступенів №14. Тут, у цей святковий день вчителі теж вітали своїх нових учнів. Ось яким гарним привітанням звернувся до першокласників вчитель української мови Л.Д.Малецький:

На знімку: Вітання на лінійці у відкриття національної школи в м.Радванці.

діти не ходять до школи через нестачу теплої одягу та взуття.

Минулого навчального року школа №13 випустила в світ двадцять одного свого вихованця, з яких лише 8-ро одержали свідоцтво про неповну середню освіту, решта тринадцять отримали лише довідку, яка видається при нестабільному відвідуванні, неваж на екзамен чи безвідповідальному відношенні до навчання. І лише одна людина з випускників збирається продовжити навчання у вечірній школі. До речі, на сьогодні у школі навчається 233 учнів, з яких 28 першокласників.

У порівнянні з тринадцятю школою, Ужгородська школа №14 нараховує майже вдвічі менше школярів, точніше 140 осіб, з яких порг школи вперше переступило 12-ть першокласників. А в цюгоречних випускників, яких було двадцять двох, вже четверо продовжили навчання у вечірній школі.

Шляхи їх вирішення

Що ж було б потрібно для того, аби покращили ситуацію з освітою ромів, знайти до них специфічний підхід та полегшити роботу вчителя, адже на заводи тут може бути, навіть, мовний бар'єр? Поперше, це вивчення вчителями ромських традицій, оволодіння ними хоча б невеликим словниковим запасом мови, якою вони користуються та прийняття такої навчальної програми, яка б звертала увагу на національні мотиви та особливості цього етносу.

Дієчо в цьому плані уже зроблено. Поданий директо-

ром школи №14 Фехейшгазі Йоланою Степанівною до міжнародного фонду "Відродження" проект по програмі "Школа XXI століття" став переможцем конкурсу проектів на підтримку партнерських відносин між навчальними закладами нового типу та загальноосвітніми школами сіл і малих міст України - "Партнерство". Так як в ужгородському районі, де компактно проживають роми, нараховується 9 сільських шкiл, де навчаються ромські діти, які, зазвичай, соціально запущені, з низьким рівнем інтелектуального розвитку, є і ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Тому цей проект був розроблений для створення єдиної системи навчання ромських дітей, вироблення методики навчання і виховання, підвищення загального освітнього рівня учнів та необхідної консолідації вчителів, що працюють з ними.

Розв'язання цих проблем планується шляхом проведення семінарів-тренінгів, практичних занять по обміну досвідом, виробленням практичних та методичних рекомендацій по навчанню ромських дітей. Матеріали семінарів-тренінгів, та вироблені методичні рекомендації будуть

На знімку: Лунає перший дзвінок-навчального року

видані окремими брошурами для розповсюдження досвіду і практичного використання.

У результаті реалізації проекту очкують вироблення єдиної вимоги у методиці навчання і виховання ромських дітей, розповсюдження передового педагогічного досвіду роботи з ромськими дітьми, видання методичних рекомендацій з техніки навчання і виховання ромських дітей. Даний проект планується реалізувати з серпня 1999р. по вересень 2000р. Що ж, залишається побажати виконавцям проекту успішного втілення його у життя, а усім вишим вчителям, батькам, учням - тісної співпраці, взаємопорозуміння та злагоди при будівництві храму науки та духовності в душах своїх вихованців.

Н.Ференц.

ЧОПСЬКА РОМСЬКА ГРОМАДА

10 вересня 1999 року "Романи Я"

повернутися у хай буди, але свої домки не було ніякої змоги. Саме тому роми селилися, як і де кому довелось. Пізніше, за час радянської влади, коли містечко почало розбудовуватись і формувались вулиці виявилось, що роми живуть в основному на вулицях Приозерній, Загородній, Московській, Міра та Кірова і організовані у три табори. Що між ними не заважає їм спілкуватись та разом виїжджати на заробітки.

Біров ромського середку Чопу Рудольф Калманович Салка типовий представник людини з народу. Тут, в Чопі, він народився і виріс, тут пройшла вся його молодість і зрілі роки, а тепер помалу підбирається старість...

Але Руди-бачі, як любовно називають його роми, та й не тільки роми, великий оптиміст. І майже у всіх сумних сторонах життя намагаться вбачати щось позитивне. А отже і ми, разом з ним, побачили в житті чопських ромів дуже багато хорошого.

"Наші люди дуже трудолюбиві, - розповідає Рудольф Салка. І то правда, грх було б жити на кордоні з ніщою державою і не вигати заробити грошей. Саме тому, ті красиві будинки, інюмарки та інші доброту, нажитий ромами не в результаті якихось злодійських вчинків або крадіжок, а вміня пристосуватися до потреб часу, знайти для себе в ньому якусь зручну нішу. Звичайно, це під силу не кожному. Тому і достаток у кожного різний".

До війни у Чопі був один

біографію типовою для місцевих ромів, які ніколи не сиділи без діла. Та і дітей своїх старалися вивчити. Біль 700 дітей живуть у Чопі і приблизно половина з них (звичайно ті, що досягли шкільного віку) ходять у школу. Бо батьки мають змогу їх утримувати, - говорить Руди-бачі. А ось заробляють, хто як може: хто їздить в Угорщину - "хрутяться", як кажуть. А хто будувє в заробітчанських будбригадах на Волині, Ровенщині і навіть, під Києвом та Луганськом. "Словом, без грошей ніхто не сидить", - підсумовує біров.

Напевно тому, у Чопських міліціонерів небагато проблем з "своїми" ромами. Хіба що щось чужий біду накоїть.

Золоте правило бірова

Є у Руди-бачія одне правило, якому він не змінює з тих самих пір, як народ

РУМЕЛАЙ ЧОПУ

кам. В першу чергу за те, що саме вони заставили його отримати середню освіту. Адже за часів Угорщини він закінчив лише 4 класи. А в радянські часи вимагали освіту вищої, куди б ти не йшов працювати. Тому у вечірній школі Салка закінчив спочатку восьм, а потім і десять класів. Так що, як він тепер сміючись говорить: "Став ошколованим діврником". Але трудова його біографія знос і інші сторінки. Бо був він і кочага-

його обрав на старшинську посаду. А сталося це майже 40 років тому. А перший раз депутатом міськради обрали його в 1960-му році. Він тоді дуже пишався. І тепер пишавсь, своїм депутатським посвідченням, яке дійсне аж до 30.03.2002 року.

А золоте правило його таке: винний чи не винний ром, а якщо потрапив міліції "на гачок", треба його захистити. І поспробувати взяти "на виховання" або "на поруки". В усякому разі треба дати людині шанс виправитись, проявити себе з хорошого боку. Ось і тепер він хоче піти громадським захисником у справі одного дев'ятинацітичного рома.

"А от як другий раз попадеться - сам здам в руки міліції, хай роблять з ним що хочуть. Навіть в його бік не подивлюсь. Бо його поганій вчинок буде означати, що він і мене особисто підвів і скривдив, і навіть на всіх ромів наплював".

Здається, допомога іншим в крові у Руди-бачія. Уже сім років як померла його дружина, з якою він прожив 39 років і яку обожнював. За стільки років і сам уже звикся. Але ось трапилась біда у сусідів: рідний син фактично вигнав з дому мати, яка осліпла. І він не зміг залишитись в стороні, з боєм у душі прийняв до себе, під свій дах, що жінку похилого віку.

Громадська діяльність

Не раз і не два на засіданнях міськради Рудольф Калманович Салка ставив болючі питання ромів: кому треба провести світло, кому воду, кому газ - це ж життєво необхідно. Зараз для свого офісу "вбиває приміщення".

А ще у нього недавно народилась слушна думка: "зробити в таборах "вуличками". Вести у комісії найбільш поважних ромів і хай в своїх мікрорайонах керують. І мені буде легше справлятися з роботою, і можу заступнику Йосипу Боуді. Хоч рідко, але дають

нам гуманітарку. То гречки підкинуть, то манки, то крупи. І все це легше розпроділяти, коли "вуличками" складуть списки тих, кому ці продукти найнеобхідніші. Та й інформація "з місць" буде поступати точніше. Адже мені вже за 70 і я не завжди можу розвивати ту швидкість, яку хотілося б".

Головні мрії збуваються

Дві основні мрії, ніби дві червоні ниточки пролягли через усе життя Рудольфа Салки. Це музика і футбол. Так чи інакше вони проявились в біографіях його двох синів Рудольфа та Йосифа. Обидва мають музичну освіту. Старший грав на акордеоні а молодший - на скрипці. Йосифа у свій час так потягнуло у футбол, що

На знімку: Так живе сім'я Гізелі Вароди. Вона живе разом з дочкою Марією, зятєм і онуками Дьондікою та Францішеком.

Андраш Ілляш, Ержибет Адам і багато інших ромських хлопчаків і дівчаток об'їздили разом з своїм керівником Угорщину і Словаччину і все Закарпаття. І тепер, уже в новому складі, виступають вони на фести-

Струмковка, Есеня, Гесец та багатьох інших.

Сьогодні у складі ансамблю співаки, танцювальна група (сім юнаків і сім дівчаток) і, звичайно, музиканти, які грають на скрипці, акордеоні, гітарі та спеціальному алюмінієвому кувшині, який виступає у ролі контрабаса. За Руди-бачем, - костюми і організація концертів. Згадуючи яскраві виступи "Румеляу" він радісно сміється: "Жива така, наша ромська кров!".

О. Сокач
м.Чоп

На знімку: Рудольф Салка - один з організаторів культурно-розважального комплексу "Проф", куди входять лінійний ресторан з пивним баром, магазинчик "АВС" та більярдний зал.

багатовисхідний ромський табір. Але після неї (а воїна пройшла по вузловій станції Чоп досить круто: була вона тут короткою, але дуже кривавою і руйнівною)

ром (взимку) а влітку-будівельником у колгоспах Росії, Ровенщини та Вінницької області. Довелось бути і прикордонником - згодилось таки освпта. Втім, він рахує свою

На знімку: А сім'я Юлії Балог лише починає будуватись. До речі, її дочка Марія (в центрі фото) активна учасниця "Румеляу".

валлях "Циганської ватри", дають концерти у селах

На знімку: Так заможно живуть працюючі роми Чопу.

З ОПТИМІЗМОМ ДО ЖИТТЯ

Серед ромів містечка Чоп досить багато людей похилого віку. Серед них більше двох десятків таких, котрим за сьмдесят. А ось тих, котрим сягнуло за вісімдесят - всього двоє. Один з них Бейло Балог, якому 15 березня цього року виповнилось вісімдесят два роки.

Народився він у Чопі і добре пам'ятає це місто зовсім малесеньким. Тут закінчив він три класи і почав працювати на чопській залізниці.

У 1941 році його призвали в угорську армію, у складі якої він воював на Україні. На початку 1944 року його було поранено і він їде додому на лікування. Після одужання, у свою військову частину він уже не повертається, оскільки військово-політична ситуація змінилась не на користь Угорщини. І Бейло починає ховатися.

Восени 1944 року росіяни забирають його на так звану "греходобову" роботу. Балог та інших, таких як він, збрали в Батєво, а звідти у товарних вагонах відправили у колишнє місто Сталіно, де знаходився табір для полонених. Тут він відсидів три роки.

"Я був у сьомому бараці, - згадує Бейло-бачі. Тут було дуже багато людей, може навіть тисяча. Годували нас дуже погано. Пригадую, що їли сун з листя кашусти та жалви. Від хвороб та недоїдання кожний день вмिरало по 50-60 чоловік. А в 1947

році нас відпустили. В Чоп нас повернулося тільки троє".

Після повернення у рідне місто Бейло Балог почав знову працювати на залізниці і сьогодні його пенсія складає 40 гривень. В рахунок компенсації за роки, проведені у таборі, одержав від Угорщини 18 тисяч форинтів.

Разом з жінкою вони виростили п'ятеро дітей, багато онуків та правнуків. Бейла Ба-

лог щасливий, що довелося йому так довго прожити. І сподвається, що бог одпустить йому ще кілька років, щоб подивитись, як далі піде життя. Звичайно, інколи він питає поді та мена - пам'ять вже не та. Але, як і колись, залишається великим оптимістом і дуже часто сміється. Говорить, що весела вдача завжди виручала його.

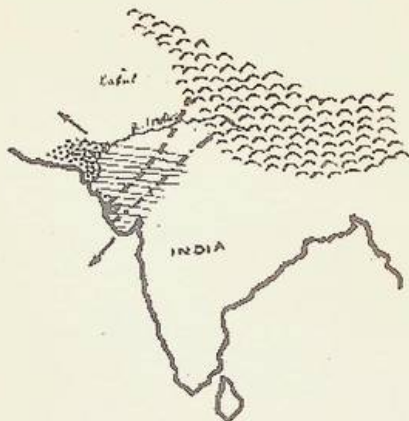
О. Болюс.

РАДЖАСТХАН - КОЛИСКА РОМСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Індійське походження ромів вже ні у кого не викликає сумнівів. Циганологія хвилює більш конкретна загадка: яке плем'я або каста стародавньої Індії дало життя ромам. З великою долею достовірності можна стверджувати лише те, що предки ромів могли належати до етносоціальної групи ДОМ.

डोम भ

Проте, деякі дослідники вказують на близькість ромів іншим групам Північно-Західної Індії: банджарів, гуджарів, канджарів.

В традиційних суспільствах побут, ремесла, мистецтво визначають дивовижною поєднаністю, тому і ромів, як нащадки стародавніх жителів Індії повинні були багато зберегти від своїх предків. З цієї точки зору цікаво порівняти професійні заняття, костюми, мистецтво ромів і групи канджарів з індійської провінції Раджастхан. Канджари, крім оброб-

тку землі, (звичайне заняття для всіх раджахців), традиційно займаються обробкою металу і виготовленням посуду та предметів побуту, ковальським ремеслом, а деякі сім'ї роблять вишукані прикраси. Вони (так як і ромів) завжди вважались гарними ковалями. Заняття багатьох ромських груп до сьогоднішнього часу пов'язані з обробкою металу, в тому числі з виготовленням і лузанням посуду, виготовленням металічних прикрас: обручок, перстнів, ланцюжків та ін.

У канджарів є ще одне заняття: чоловіки передають по спадковості мистецтво гри на музичних інструментах. Високо цінувалось іншими групами регіона

ментальної гри володіють в основному чоловіки, а танцю - в більшості володіють жінки. Відомо, що ромів з груп, що живуть у Східній Європі (в Болгарії, на території бувшої Югославії) ще у наш час запрошують виконувати спеціальні, як вважають місцеві жителі, магнічні танці; що вони благоду впливають на глядачів. Ромів танцювали босі, і пілпока, що торкалась їх босих ніг, несла зцілення хворим.

Багато спільного мають і костюми ромів і канджарів. Різниця в костюмах Північно-Західної Індії часто незлачки для стороннього погляду. Не відносяться до чоловічого костюма, який знаємо простіший жіночий. Чоловічий костюм має подібність з циганським в силуеті, складається з брюк спеціального покроя і вільної сорочки, частіше всього білого кольору, що пов'язано, мабуть, з теплим кліматом. Замість штанів можуть використовуватись дхотитшмат матерії, задратований навколо талі подібно штанів. Така деталь, як жилетка, звичайно темного (чорного) кольору, надівається поверх сорочки - характерна риса чоловічого костюму цього регіону. Відомо, що жилетка - традиційний атрибут ромського костюму, що зберігся до наших днів.

Якщо в Раджастхані жінки багатьох общин носять не дуже широкі спідниці, зібрані на талі, та відмінна риса святкової одежі канджарок - надзвичайно широка спідниця, що досягає ширини внизу до 10 метрів. Широка спідниця - деталь святокового одягу, була призначена для виконання традиційних танців. Такий же звичай зустрічається у сучасних ромів-моги, що живуть у країнах Середньої Азії - Узбекистані, Таджикистані. У

будні вони носять різнобарвні спідниці середньої ширини, а на свята одягають декілька широких спідниць з шифону. Кількість надітих одна на одну спідницю може досягати 5-6! У канджарів блузка, на відміну від варіантів жіночого костюма інших груп району, частіше всього шиться з довгим рукавом. В найбільш консервативних ромських групах сучасних келдерарів та лаварів жінки також носять подовжений рукав, згідно стародавньому звичаю, за яким жінка не могла показати руку вище ліктя.

Практично у всіх народів світу різноманітні частини традиційного жіночого костюму мають символічне значення і пов'язані з уявами про магнічну рису жіночого тіла. Вважалося, що жінка загадковим чином пов'язана з природою та її породжувальними силами, від яких вона бере свою енергію. Нижня частина жіночого тіла пов'язана з виробленням енергії, яку під час ритуального танцю можна передати іншим, наприклад, новонародженому малюку або молодяткам на весіллі. Звідси - звичай жіночих танцювальних ритуалів, і, взагалі, виконання танців в важливі моменти життя (при весіллі, народження т.д.) Проти, в "нечисті" моменти життя жінки її енергія стає "чорною", тому на поведінку жінок накладувались обмеження. У ромів, наприклад, заміжнім жінкам заборонялось переступати через речі, що пов'язані з чоловічими заняттями. Ці заборони характерні для багатьох народів. У індійців в стародавні часи такі звичаї дотримували особливо суворого.

Інша, важлива з магнічної точки зору, частина тіла - це груди. Щоб у жінки, яка плекає дитину, не пропало

молоко, груди заміжною жінки прикрашали різними амулетами для відлякування злих духів. Амулети були у формі монист, намист і др. Може бути, в цьому слідє шукати витoki стародавнього звичаю носити мониста у ромів та у індійців.

Волосся жінок забезпечувало її зв'язок з предками по роду. Вони також асоціювались з пучком трави, з потоками дощу, а значить - з плодючістю. Походження звичаю красити волосся у заміжніх жінок не достатньо ясно, але, вірогідно, волосся заміжніх жінок оберігали від злих духів, що

хотли відняти від неї її силу. З цієї метою, вірогідно, у волосся вплітали і амулети (амболдинари) у ромок - келдерарів. Всі елементи, пов'язані з цими уявами про маю жіночого тіла, ми знаходимо в традиційному одязі як ромів, так і канджарів, проте, і в інших споріднених групах Північно-Західної Індії. А це - лише невелика частина традиційного наслідування, що збереглося в мистецтві, побуті, мові, пам'яті народів.

М. Смірнова - Сеславинська.

Переклад з російської **Е.Навроцької.**

Нове в законодавстві України

СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ, КАЖУТЬ, БУДЕ ЛЕГШЕ

1. Встановити, що у другому півріччі 1999 р. розміри державної допомоги, передбачені Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", обчислюються у такому відсотковому відношенні сум, встановлених цим Законом, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати: (74 грн. - ред.)

1) особам, яким призначена допомога по догляду за дитиною-інвалідом до досягнення нею 16-річного віку (глава 5 зазначеного Закону) - 35 відсотків;

2) працюючим особам, яким призначена допомога по догляду за дитиною до досягнення нею повторарічного віку (глава 3 зазначеного Закону) - 30 відсотків;

3) жінкам, зареєстрованим у державній службі зайнятості як безробітні не менше 10 місяців і яким призначена допомога по вагітності та пологах (глава 1 зазначеного Закону); особам, яким призначена одноразова допомога при народженні дитини, включаючи додаткову допомогу матерям при народженні дитини (глава 2 зазначеного Закону); працюючим особам, яким призначена допомога по догляду за дитиною від півтора до трьох років (глава 3 зазначеного Закону); особам, які зайняті доглядом трьох дітей віком до 16 років і яким призначені грошові виплати (глава 4 зазначеного Закону) - 25 відсотків;

4) непрацюючим жінкам, яким призначена допомо-

га по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (глава 3 зазначеного Закону); особам, які зайняті доглядом чотирьох і більше дітей віком до 16 років і яким призначені грошові виплати (глава 4 зазначеного Закону); особам, яким призначена допомога на дітей віком до 16 років (учнів - до 18 років) (глава 7 зазначеного Закону); одиноким матерям, яким призначена допомога на дітей, у тому числі одиноким матерям з числа дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, колишніх вихованців дитячих будинків (шкіл-інтернатів) і вдовам та вдівцям з дітьми, які не одержують на них пенсій в разі втрати годувальника або соціальну пенсію (глава 8 зазначеного Закону); особам, яким призначена допомога на дітей, що перебувають під їх опікою чи піклуванням (глава 10 зазначеного Закону); особам, яким призначена тимчасова допомога на неповнолітніх дітей, батьки яких ухилиються від сплати аліментів, або коли стягнення аліментів неможливе (глава 11 зазначеного Закону) - 20 відсотків;

5) особам, яким призначена допомога на дітей військовослужбовців строкової служби (глава 9 зазначеного Закону) - 15 відсотків.

2. Допомога по догляду за дитиною віком від двох до трьох років непрацюючим жінкам, грошові виплати ма-

терям (батькам), зайнятим доглядом трьох і більше дітей віком до 16 років, допомога на дітей віком до 16 років (учнів - до 18 років), допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, у III та IV кварталах 1999 р. призначається, якщо середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї, обчислений відповідно за квітень - червень та липень - серпень 1999 р., не перевищував 41 гривень.

Коментуючи цю постанову, перший заступник голови Державного комітету у справах сім'ї та молоді Олександр Ситник зазначив, що у порівнянні з попередніми розмірами цієї допомоги дають змогу переконатися: змни справді відчутні.

Так, при народженні дитини одноразова допомога разом з додатковою становила 53,8 гривень, а з 1 липня збільшилася до 111 гривень. Допомога по догляду за дитиною віком до півтора року тепер 22,2 гривні (було 16,6), від півтора року до трьох - 18,5 гривні (було теж 16,6). Значно збільшено грошові виплати багатодітним сім'ям: на трьох дітей батьки одержують 18,5 гривні (раніше - 9 гривень), якщо дітей четверо і більше - 29,6 гривні (було 20,9).

Вирішено збільшити допомогу на дітей, батьки яких ухилиються від сплати аліментів, - з 2,7 гривні до 7,4, а також матерям по догляду за дітьми-інвалідами - з 14,7 гривні до 25,9.

Срібна земля, №32 (342) від 21 серпня 1999р.

Династія Голомеків - громадські і політичні діячі

Ось що писала словацька газета "Амаро Гендалос" на початку минулого року в своїй постійній рубриці "З ромського історичного та культурного календаря":

" У віці 77 років помер полковник чехословацької армії, військовий командир юриспруденції Томаш Голомек. Перший ромський студент пражського Карлового Університету, перший ромський юрист на території колишньої Чехословаччини і перший посланець народного об'єднання ЧССР. Він народився, як син вайди "циганського табору". Все своє життя - від молодіжного етапу студен-

ства аж до зрілої мудрості - він продовжував відстоювати ідеали справедливої "поділу хліба" як між гаджамі, так між ромами".

Карл Голомек народився у 1937 році у Брно (Чехословаччина). Його батько, Томаш Голомек, був одним з перших ромів, який одержав вищу освіту, закінчив університет в Празі.

Карл Голомек закінчив технічний університет в Брно і одержав диплом інженера - механіка. Після служби в армії, він викладав у військовому університеті у Вишкові. Після цього він створив конструкторське бюро, яке плідно

працювало п'ять його керівництвом двадцять років. Однак його ніколи не покидала думка зайнятися активною політичною діяльністю. І він вплив її у життя на початку сімдесятих років.

В 1971 - 1973 він займається створенням асоціації ромів та румун. (Трохи пізніше вона була розформована урядом).

1977 Після організації "Харті 77" починає розповсюджувати книги заборонених авторів серед своїх колег та знайомих. Переслідуються урядом.

1989 Організує громадський форум в Брно.

1990 Виходить з пропо-

зицією у Парламент з теми основних проблем ромів у Чехословаччині. В цьому ж році стає членом федеральної парламентської комісії і пише тези тексту майбутньої конституції.

1991 Допомогає організувати і створити музей ромської культури в Брно.

1992 Член Парламенту від вільних демократів, яких очолює Юрій Денстбер.

Зараз Карл Голомек є головою і президентом товариства друзів музею ромської культури. Член Асоціації ромів Моравії і президент Хельсинської спілки (Словахія) ромів Моравії. Він також очолює приватну компанію, яка займається трудовлаштуванням ромів в Брно. Декілька років тому Карл Голомек організував ромський музей Холокосту, який розташований на території колишнього концтабору в Терезині.

Людина енергійна і вольова, грамотна і талановита, він і сьогодні багато сил і енергії віддає відродженню ромів і їх культури у Словаччині.

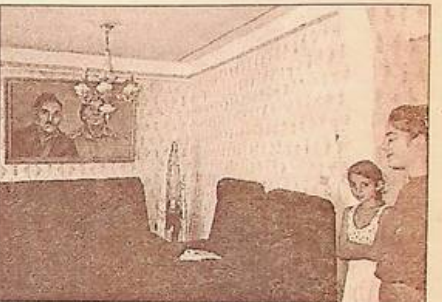
На знімках: зліва направо - Томаш Голомек, соціолог Мирослав Голомек та Карл Голомек.

НАРОДЖУЄТЬСЯ НОВА ДРУЖБА

В Калінінграді існують два ромських поселення. Одні в районі "Южний", інше в так званому литовському районі по вулиці Броненосній. Побував я в обох поселеннях, але враження залишилися абсолютно полярними.

В поселку "Южному", де нараховується біля 1500 ромів, мене зустріли дуже насторожено. Коли я зустрівся із одним з господарів будинку, що мені показали, він не дуже хотів зі мною розмовляти. Але мало по малу розговорилися. Я розповів їм про

Абсолютно інша картина в литовському районі, де живуть роми, які переїхали в Калінінград з Литви в 1954 році. Поселення невелике і нараховує 9 сімей - біля 70 чоловік. В основному займаються сільським господарством, малим бізнесом. Те, що вирощують, продають на базарі. Я познайомився з однією дуже гарною сім'єю, яка має свій магазин, де торгують різним товаром. Це сім'я Александи Чуте. Господарка Зинаїда Володимирівна - дуже цікава людина. Все господарство, в яко-

Наш кор.

РЕЛІГІЙНІ ВІРУВАННЯ РОМІВ

Продовження. Початок див. у №6 від 27 серпня 1999р.

Здавна ромські роди склалися з двох груп родичів - осілих та кочовиків, що було одним з вирішальних чинників формування їхніх релігійних уявлень.

Світгляд кочовиків лишався язичницьким. Для всіх груп циган, окрім кримців, характерне використання талісманів, оберегів, що могли захистити їх від нещастя і хвороб. Одним з видів таких оберегів є ікона. Культ ікони в кочових ромів був культом берегині см'ї. У кожній кочовій кибитці знаходилась невеличка ікона. Найкращим місцем для неї вважалася жіноча частина кибитки у кінці фургона. Розміщення ікони на лівому (за рухом) внутрішньому борту кибитки пояснюється тим, що за повітряні ромів ікона захищає від хвороб ліву (де серце) частину тіла того, хто керує кінями, його ліву руку, яка тримає пугу - символ глави см'ї та господаря.

Окрім ікон, що належать кожній см'ї кочового табору, тут обов'язково була й загальна ікона, табора. Вона знаходилася в кибитці ватажка табору (ромською - вайда, баро шеро, пхуро пором) - поруч з

його родиною іконою. За розміром табора ікона була в тричотири рази більша від інших.

З табороною іконою пов'язано безліч обрядів і ритуалів кочових ромів. Біля неї проходили всі головні події в житті роду: весілля, похорони рідних, боження та промовлення заклять, клятви, ромські суди (ромською - хрисс, біндо). Берегиню ікони була найстаріша і наймудріша в таборі жінка.

Для проведення ритуалу вона знімала з борту кибитки табороною ікону й підносила її до зібрання членів табору, де передавала в руки двох молодих неодружених хлопців, які, у свою чергу, підносили її до ватажка табору. Вайда ставив ікону перед зібранням, і тільки після цього могли починатися всі ритуальні дії. Повернення ікони на постійне місце в кибитку вайди проходило у зворотньому порядку.

Єдина уціліла табора ікона на території України та колишнього СРСР була знайдена в Луцьку 1991 р. Належала вона кочовому табору етногрупи лаваре. Зараз ікона знаходиться в Білоцерківському державному краєзнавчому музеї.

У наш час у ромських оселях ікони розміщують за тими

ж канонами, що і в українських хатах. Єдиною відмінністю є те, що роми споряджують ікони не вишитими рушниками, а красивим толем.

Найважливішою особливістю релігійних поглядів ромів є їхнє уявлення про боротьбу між добрими і злими силами. Вона може закінчитися перемогою однієї з них, незалежно від бажання людини та її втручання в ход подій. Добрі сили для ромів - це такі, що сприяють їм у власних справах, злі - ті, що приносять нещадну та допомагають їхнім ворогам.

У кочових ромів України великою пошаною був оточений культ вогню. З ним асоціювалися в минулому і теперішньому добрі сили природи, що оберігають см'ю. Через це кочовики-роми стежили, щоб вогнище, розпалене ними (а значить - і добрі сили), не згасало. Вогнище палало протягом ночі, оберігали його молоді неодружені хлопці.

Великою ганьбою для см'ї вважалося, якщо їхнє вогнище зачепить край жіночої спідниці (у ромів-келдераре) чи оскверниться нечистими дровами або прокляттями родинному вогнищу см'ї з боку ворогів (у ромів-сервів).

У ромів-кочовиків культ вогню був настільки шанова-

ними, що табір не знімався з місця доти, доки вогнище не догоряло, навіть у тих випадках, коли треба було терміново рушати в путь.

Поклоніння вогню дійшло до нашого часу, його іноді можна спостерігати в нащадків кочовиків - осілих ромів. Влітку у дворах сервів часто можна побачити невеличкі вогнища, навколо яких відпочивають господарі з гостями. І в наш час біля вогню ромки здійснюють магічні ритуали. Один такий ритуал автор спостерігав 1977р. в м.Жиніє Чернігівської області.

В оселі було зачищено ставні, щоб не проникло світло. На цегельному подумі посеред кімнати було покладено лист заліза (приблизно 1,5 х 1,5 м), на якому зам'яні жінки розпалали невеличке вогнище. Дивлячись на язикі полум'я, вони "читали" свою майбутню долю та долю своїх рідних і близьких, прохали вогнище виконати їх бажання. Ритуал тривав, аж доки вогнище не згасло.

Продовження у наступному номері

Олексій Данілікін,
старший науковий співробітник Білоцерківського державного краєзнавчого музею.

діяльність нашого товариства, про те, що ми відкрили ромський садочок, видаємо газету, відкриваємо благодійну ідальню, допомагаємо захищати наших людей - займаємося правозахисною діяльністю. Він прицьмокуючи відповів мені: "не цыганское это дело, брат! Надо зарабатывать деньги".

Про яку громадську діяльність там навіть мови не буває, бо кожен намагався заробити, хто як

му нараховується біля 15 свиней та 9 бичків веде сама. Іноді допомагають вульки. А от брат та невістка тримають свій магазин. Мають дуже охайний будинок, в якому ідеальна чистота, прекрасні меблі, з смаком оформлені кімнати, в яких дуже затішно. Прийняли мене з радістю, поставили самовар і бесідували години з дві. Я зробив декілька знімків (до речі, в "Южному" мені навіть не дозволили витягти фото-

може і основна маса людей бідна. Бачив я там і хороші, красиві будинки, але в більшості люди живуть в халупах. Я пояснив їм, що вони можуть висувати своїх кандидатів у депутати, і через владу вирішувати свої проблеми. А вже їх там доволі багато. Діти в більшості не ходять в школу, дуже багато дітей жебрають по вокзалам, циганки заробляють ворожбою. Стабільної роботи не має, як і у нас. Але про те, щоб організуватися, створити якусь товариство, і не думають.

Я залишив їм чотири номери нашої газети. Там теж мріють про створення ромської організації і вже розробляється її статут. Зустріч з цими людьми мене дуже потішила і я побіляв їм надіслати кожен новий номер газети. Якщо потрібна буде наша допомога, із задоволенням надамо її нашим новим друзям.

Ужгород - Калінінград - Ужгород

Е.Бучко,
заслужений працівник культури України

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Чехія

Острава. На адресу Верховного суду в Брно надійшло 12 скарг від остравських батьків ромських учнів, про порушення прав при прийомі ромських дітей до особливих шкіл. Скарги спрямовані проти Міністерства освіти, управління освіти в Остраві та директорів 5-ти остравських особливих шкіл. Позивачі дорікають вищезгаданім інституціям у зв'язку з тим, що багато дітей ромського походження бездіяльно і майже автоматично зараховують до особливих шкіл, по закінченні яких вони не мають ніякої можливості продовжувати навчання у вищих навчальних закладах та реалізувати себе на ринку праці.

Лети. Представники ромських товариств організували міжнародну акцію протесту, метою якої є ліквідація свиноферми в містечку Леті, яка розміщена на території колишнього ромського концтабору часів другої світової війни. Згадувана акція протесту закінчиться у тому, що роми категорично відмовляються споживати у їжу свинину. Акція набула міжнародного характеру і проходить в країнах, де існують представництва Ромського народного конгресу, тобто в Польщі, Угорщині, Македонії, Швеції та США. Ромська організація звертається також до туристів, які відвідують Чехію. Гостям з-за кордону інформація про проходження акції подається у формі листівка прямо на території аеропорта в Ружане.

Поєзії "Бог" і "Приїзд Гефеста"

У поезії Р.Джурча "Бог" звучить як домінуючий мотив і є ромської легенди на біблійну тему. В основі легенди - такий епізод: коли гонителі Ісуса шукали, хто б викував великі цвяхи, якими мали прикувати сина Божого до хреста, то не знайшлося жодного бажаного це зробити. І тільки ром (щоправда, сам не віддаючи для чого) погодився зробити цвяхи. За цей гріх усе ромське плем'я було покаране Всевишнім. Роми були розкидані по всьому світу і приречені на вічні блукання та страждання.

Але суть поезії не в тому, щоб тільки переказати зміст легенди. Очевидно тут закладено глибший сенс. Здається, так і напрошується запитання: а чи справедливо те, що вже яке покоління цього народу несе покарання за гріх одного із своїх далеких прапращурів? Щоправда, автор не ставить прямо таке запитання, але воно, ймовірно, може виникати, бо в тій же Біблії сказано, що діти не відповідають за вчинки батьків. З іншого боку, не забуємо нагадати, що кожна людина перш, ніж щось зробити, мусить замислитися, в ім'я чого вона це робить і чи піде воно на благо чи на зло.

І ще одна думка неодмінно проходить, коли уважніше вчитуєшся в кожний рядок цієї поезії. Це думка про численних пророків чи лжепророків, які заводять людей в оману (отже, й спокушають їх на

гріх). Яку відповідальність несуть вони за це перед сучасністю і перед майбутнім?

Відомо, що й тепер роми, не з власної вини, переважно неосвічені. То що говорити про їх далеких пращурів? А неосвічені, темні люди за вох часів легко вірили своїм поводирям, сприймали все сказане тими, хто називав себе пророками, за істину.

"...нові пілати. повикололювали нам очі кажучи оце і є істина оце і є істина". Виходить, що їх примушували визнавати лжу як істину.

"нас билю поки не вбили в душі нашої Бога велили щоб ми викували цвяхи якими було до хреста прикуто Ісуса".

Як бачимо, і тут було насильство і примус. Важкість гріха, міра вини і відповідність розплати за них. Це вічні питання, на які ми поки що не маємо абсолютно вірних відповідей. А сьогодні, на межі другого і третього тисячоліття, вони набувають ще більшої актуальності.

Автор цим твором начебто закликає нас частіше замислюватися над святими цінностями нашого життя і хто знає, якщо ми будемо постійно про це думати, то, можливо, колись на когось буде ниспослане осяяння у вигляді точної відповіді на всі ці вічні і печучі запитання.

У центрі іншої поезії Р.Джурча "Приїзд Гефеста" - міфологічний персонаж. Відомо, що у давніх греків, за їхню міфологію, Ге-

фест, син верховного бога Зевса і богині Гери, вважався богом вогню і проковителем ковальського ремесла.

Якщо слідувати за версією походження ромів, то вони, перш ніж остаточно осісти в Європі (переважно) і в країнах інших континентів, пройшли великий і важкий історичний шлях. Постійне кочове життя змушувало їх увесь час пристосовуватися до різних соціальних умов і традицій тих народів, серед яких вони перебували. Це викликало необхідність знати різні потреби ремесла, щоб заробляти на своє існування. Серед ремесел, якими володіли роми, одним з найпопулярніших було ковальське ремесло.

Тому Гефест і близький ромам, хоча він "чужий бог". Але яка різниця? Головне для рома, аби цей бог був справедливим.

Роми, які виступають у вірші узагальненим персонажем, звертаються до Гефеста: "запали смолокип і подивись в наші очі і промов слово істини що ми гнані а райдуга в небі то знак нашого серця".

Після того, як Гефест побував у ромській кузні, пройшов з ними "разом крізь вогонь", вони попростачки сказали йому: "не вимагай похвали за справу завершenu бо ця робота є наш святий обов'язок".

С.П.Келар,
член Спілки
письменників України,
Київ.

Райко Джуріч

Бог

Мали і ми свого бога
якого самі створили
але через нього між нами повіяло смертю
нас билю поки не вбили в душі нашої бога
велили щоб ми
викували цвяхи
якими було до хреста
прикуто Ісуса
нас питали нові пілати
що таке істина
повикололювали нам очі
кажучи
оце і є істина

оце і є істина
ми кричали не своїми голосами
нам повіривали язика
ми перестали хотіти накреслити на
землі
знак істини
але вони відрубали нам руки
і
тепер ми ждемо
щоб з'явилися у нас нові очі
новий язик
щоб відрости нові руки

Приїзд Гефеста

Гефесте приймаємо тебе
хоча не носили знаків
ні твого батька
ні твоєї матері
запали смолокип
і подивись в наші очі
і промов слово істини
що ми гнані
а райдуга в небі
то знак нашого серця
шляхи за нами закрито

струмись часу всіх
приїхавши на Лемнос здалеку
увійти Гефесте до кузні
пройдемо разом крізь вогонь
і тоді молот у руці
чиє вибере серце
не вимагай похвали
за справу завершenu
бо ця робота
є наш святий закон.

З цисанської переклав Степан Келар.

Його життям була скрипка

13 серпня 1999 року вивинилося рік, як помер один з найвидатніших представників ромської еліти, видатний музикант-скрипаль, талановита людина, візеряє толерантності, культури, етики і поваги Адам Євген Мартонович. Мені до сих пір не віриться, що його вже нема. Мені здається, що зараз, через хвилину він відкриває двері, вийде до нас, обніме мене, поцілує і запитав: як твоя скрипка, нормальна, нічого не треба поправити? Я здригаюсь, коли згадую його. Таку ласку, таке відношення до себе, я мабуть, вже ніколи не відчую. Його культура, вишуканість, манера поведінки, манера вдягатися, має бути взірцем для всіх поколінь музикантів і сьогодишніх і майбутніх. Про те, що він був талановитим від Бога, я не буду писати, тому, що не має сенсу. Його знав увесь світ ромів і не тільки їх. Все краще, що ми знаємо, показав нам він і якщо дасть Бог, що я втілю

свою задумку в життя (поки що це секрет), то його пам'яті буде посвячено конкурс, який буде проводитися на обласному рівні. Все те, що він зробив своєю скрипкою, ніколи не забудеться, буде переда-

ватися в покоління і покоління, і Єнив-бачя будуть згадувати з благоговінням.

Світла пам'яті тобі, дорогий мій вчителю.

Заслужений працівник культури Е. Бучко.

У истоков цыганских романсов

Истоки цыганских романсов восходят к временам шумных забав великого Екатерины II, увлеченного народными песнями и песельниками, торговле крепостными певцами и хорами. Чесменский герой граф Орлов, "охотник до всякого молодечества русского, как и до песен русских" (Г.Р. Державин), слышал в Молдавии капеллы лаугаров (кочевых цыган). Увидя в отставку в 1774 году и поселившись в Москве, он выписал из Молдавии одну из подобных капелл, главою которой был цыган Иван Трофимович Соколов. Цыган поселили в имении графа и записали крепостными деревни Пушкино, что в тридцати километрах от Москвы по Ярославской дороге.

Крепостные "чавалы" стали неотъемлемой принадлежностью балов и маскарадов графа Орлова, увеселений в московских дворцах Потемкина, Зубова, Зорича, шумных гуляний в Новинском, в Марьиной роще, в Сокольниках. Цыгане восхищались как неистовые плясуны. Свообразного магнетизма были исполнены и сложные в России таборные песни "Шал из вэрсты", "Канавэла", "Акодяка" и другие. Захватывала капризная переменчивость настроений, экзотический характер исполнения, "Востока дивного поэзия живая" (Е.А. Ростопчина).

Популярность цыганского исполнительства обрела подлинно массовый характер. "Что увлекает в этом пении и пляске, - это резкие неожиданные переходы от самого нежного пианиссимо к само-

Иван Соколов остался ревностным собирателем русских народных песен. Источниками русского репертуара цыган могли стать напевы известных городских песельников и торбанистов, рукописные и печатные песенные сборники конца XVIII века, первые обработки популярных "голосов" песен в "Журнале отечественной музыки" Д.Н. Кашина, "русские песни" Ф.М. Дубинского, А.Д. Жилина, А.А. Плещеева.

Будущий хоровод Илья (племянник Ивана Соколова) рос в

самобытной среде, где русская песня получала новую исполнительскую жизнь. Цыгане пели популярные народные песни: "Лучину", "Не забудьте вы", "Я не знала ни о чем в свете жить", "Заходили чарочки" с заметными изменениями, которые удивляли и одновременно увлекали слушателей. "Сохраняя истинно народный, свойственный русским или малороссийским песням грустный или игривый характер, цыгане умели модулировать их по-своему и, ничего не меняя в их наивности, с необыкновенным искусством выражали всю поэзию этих мелодий", - вспоминал просвещенный мелеман А.В. Мещерский.

Первозданная красота народного напева цыган и буйство чувств в таборной песне вызвали, как известно, неподдельный восторг Толстого. О "Канавэле" Федя Протасов говорит: "Это степь, это десятый век, это не свобода, а воля..."

В представлении современников первый глава хора графа Орлова старый цыган

(из книги Т.Щербаковой "Цыганское музыкальное исполнительство и творчество в России").

Románi yag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

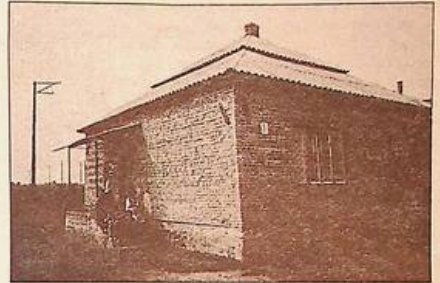
A csapi romák

Az Európa kapujának nevezett Ungvári járási Csap városában több mint 300 éve, hogy letelepedtek a romák. Mivel Csap vasúti hálózatunk csomópontja, így régen is és ma is meghatározója volt és maradt a romák munkalehetőségének. A század elején a romák a Tóparti utcában laktak. Többségük régen a vasútnál vállalt munkát mint rakodó és hordár. De sokan voltak olyanok is közöttük, akik zenélésből és vályogvetésből keresték meg kenyerüket. Ma Csapon négy utcában több mint kétezer roma él. Bizonyos számuk még ma is a vasútnál dolgozik, de sokan dolgoznak a városi kommunális vállalatnál, mint utcaseprő és takarító. A többségnek nincs munkája. De nem mondhatjuk el a csapi romákról, hogy szegényen élnek. Nincs közöttük, mint általában több falusi románál, kéregető. Több csapi romának gyönyörű háza és autója van. A csapi roma férfiak többsége nagyon jó építőmunkás. A többségük a volt Szovjetunió idején, és ma is, Ukrajna és Oroszország különböző vidékeire utazott munkát vállalni.

Mivel a határ közelében élnek, sokan vannak olyanok, akik Magyarországon, Szlovákiában dolgoznak. Az

asszonyok zöme szintén Magyarországon dolgozik: krumplicsedésen, almaszedésen, kukoricatörésen. Sokan kereskedéssel élnek. A csapi romákra nem jellemző a lovak tartása. Mindössze négy fuvaros van. A csapi romáknak van a város háznál képviselője. Ha kell, ő lép fel érdeükben. Itt is, mint általában mindenütt a 90-es évek végén, nagyon elhanyagolják az iskolalátogatást. Csapon több mint 700 gyerek van, de az iskolát mindössze jó ha 50%-a látogatja. A gyerekek többsége a magyar nyelvű középiskolába jár. Ez nem megoldás. Jó lenne, ha egy külön iskola épülne, mert több mint 200 iskolakötelestől van szó. Be kellene vezetni a roma nyelv tanítását is az iskolában, mert a csapi romák nem beszélnek a roma nyelvet.

Az iskolalátogatás szintje a pedagógusoktól függ, akik már nagyon különböznek a 60-as, 70-es évek pedagógusaitól. Most már figyelmen kívül hagyják a roma gyerekeket, már az első napokon elmegy a kedvük a tanulástól. A roma tanulók mindössze 20%-a fejezi be a kilencedik osztályt. A Tó melletti utcában sok tehetős roma él, akik panaszkodnak, hogy nincs bevezetve a gáz. A gáz már 15-20 éve eljutott Csapra, de az ő

A Tóparti utcában a csapi romák többsége ilyen házakban élnek

utcájukban nincs. Pedig már a szomszéd Salamon faluban is bevezették a gázt. Rossz az áramszolgáltatás is, mivel hibás a transzformátor szolgáltatja a villanyenergiát.

Nagyon jó lenne, ha a transzformátort kicserélnék, mert jön a tél, és nehéz lesz villany nélkül – kérik a romák. Csapon a hagyományok még nem merültek feledésbe. Sokan vannak a fiatalok közt is, akik még zenélnek. Ezt bizonyítja a „Romuláj” tánc – és ének együttes is, amely több helybeli és külföldi folklorfesztivál zsúrija oklevéllel tüntetett ki.

Náci.B.

Az árvíz viszhangja Nagylucskán

Az 1998-as novemberi árvíz, amely tömérdek anyagi kárt okozott Kárpátaljának, többek között érintette a Munkácsi járási Nagylucskát is. Nagylucskán az árvíz 70 házat rongált meg, ezeken belül 53 roma házat.

Nagylucskán 275 roma él. Házaik itt is, mint általában Kárpátalján majdnem mindenütt, vályogból készültek így a víznek nem tudnak ellenállni. Nagylucskán több ház összedőlt, de voltak olyanok is, amelyek csak részben károsultak meg. A Szimulik Kornelij vezette községi tanács a romák segítségére sietett.

Tavasszal a községi tanács a romáknak egy új utcát akart nyitni Sztrabicsó mellett, ahol a telekhelyen kívül még minden család kapott volna 20-25 ár földet megművelésre. De ebben az utcában nem fért volna el az egész régi tábor, még a vasút mellé is kellett töbnek telekhelyet adni, így nem válhattak, mivel ismeretes, hogy a romák nem szeretnek egymástól elszakadni. Így maradtak a régi helyen, de mostanra már az épülő házak nem összevisszaságban lesznek, hanem két párhuzamos utcában. Ahol egy udvarban két család lakott, az külön telekhelyet kapott, így minden roma családnak 5-6 ár föld jutt, így házon kívül még marad hely zöldségtermesztésre is.

Szimulik Kornelij a községi tanács elnöke, Albovk Ernő, a

Ilyen házakban fognak élni a Lucskai romák.

községi tanács képviselője és Pap Vlagyimir a romák bírója egymással összhangban mindent elkövet, hogy a hidegek beálltaig minden ház készlen legyen. Májusban minden roma család kapott egyszeri állami segílyt. A család összetételétől függően 500-800 hrivnyát. Júniusban pedig egy család kivételével 1600-2000 hrivnyát juttattak mindenkinek. A nyár elején megkezdtek az építőanyagok kiszállítását. Mára már két család kivételével minden romának kiszállították a faanyagot, a cementet, a meszet stb. Az állami támogatásból minden roma le is rakta háza alapját. A munkálatokban nagy segílyt nyújtottak: a barkaszi, nagydobronyi, homoki, és munkácsi romák, akik szimbólikus összegért dolgoztak Nagylucskán.

A téglát Nagydobronyból szállították, de a benzin árának felemelkedése után a szállítás abbamaradt. Azoknak a romáknak, akiknek a téglát kihordták már tető alatt van a háza. Ilyen ház öt van. Három pedig félig készült el. Az építkezés, amely nagy tempóban indult megtorpant. Pedig a romák többsége most is augusztus közepén összetakolt kunyhókban élnek. A négy, öt gyermekes családok is, pedig esténként már elég hideg van. A többi téglát Klucsárkáról fogják kapni. Teherkocsion szállítják oda, és onnan a romák saját szállítóeszközzel hordhatják haza. Már hat szállítmány meg is érkezett, de sok roma nem tudja hazahozatni a téglát, mert nincs rá pénz. Az állami támogatás második részét még most sem kapták meg. Szimulik Kornelij szerint erről tudnak megyei és járási szinten is. Kijev még nem utalta át a pénz második részét, de ha megjön Szimulik Kornelij minden elkövet, hogy az összeget minél hamarabb megkapják a romák.

A községi tanács több ízben kapott humanitárius segílyt, amelyből minden roma család megkapta a részét. Ez élelmiszer csomagok és ruhafélék voltak. Két hónappal ezelőtt élelmiszer csomagok érkeztek romák részére a holland hittársaitól. A nagylucskai romák nehéz helyzete reméljük megváltozik, ez az újjáépítési támogatás második részének minél hamarábbi kiutalástól függ.

Hórvát. B

TANULÁS NÉLKÜL NINCS JÖVŐ

Szeptember elseje a tudás napja, nagy tanúncp az iskolások és a pedagógusok számára. Elég szomorú, hogy ez az ünnep nagyon kevés roma gyereket érint. Mikor lesz már szeptember elseje minden iskolaköteles roma gyerek ünnepe? Mikor jönnek rá a romák, hogy a jövőjük a tanulástól függ? A düh és a szomorúság tudata töltött el, amikor az idén szeptember elsején a homoki általános iskolában voltam. Az iskolaköteles roma gyerekek csak 50%-a jó, ha jelen volt. Visszagondolva a 60-as, 70-es évekre, amikor az iskolaköteles roma gyerekek többsége befejezte a nyolc osztályt. De nemesak befejezték, hanem tanultak is. Kévsé volt közöttük, akik nem tudtak volna írni és olvasni. Ma a homoki roma gyerekek csak „papíron” fejezik be a nyolc osztályt, és nagyon kevesen vannak közöttük, akik megtanulnak írni és olvasni. Ez nemesak a romaszülők, hanem a pedagógusok hibája is. A középkori romák még ma is tisztelettel gondolnak vissza régi tanáraira Olyanokra, mint: Abrászevic Genagyjij, Pap Ferenc, Varga Julia, Homoki Böske néni, és mások, akik szívügyüknek tekintették a roma gyerekek tanítását. A mai tanárok már kevesebb figyelmet fordítanak a roma gyerekekre.

Régen a roma és nem roma tanulók között baráti kapcsolat volt. Most a magyarok és ukrán gyerekek viszolyognak a romáktól. Ezért is tisztelettel érdemel Fjodorova Olena, a konchazi középiskola nemrégben kinevezett igazgatójának, az a terve, hogy egy külön osztályt nyit a konchazi roma gyerekek számára. Mert idáig az 1990-ben megnyitott középiskolába egy-két roma gyerek járt csak... Sem a pedagógusok, sem a községi tanács nem tördött a roma gyerekekkel.

Egy külön osztály megnyitása sok problémát megoldana. A gyerekek fognak kapni ebédet, ruházatot és ami a legfontosabb, egy pedagógus tanítaná őket, így sokkal könnyebben megtanulnának írni és olvasni. Szeretném, ha ez a terv megvalósulna, mert Kárpátalján már sok roma iskola és külön osztály működik, ahová a roma gyerekek szívesen járnak, tanulnak is, mert megértették, hogy tanulás nélkül nincs jövő.

Hórvát. B.

A roma gyerekek a homoki általános iskolában.

A ZENEI VIRTUOZITÁS ÉS JELENTŐSÉGE

A romák hangszeres zenészként, énekesként vagy táncosként tanúsított muzikalitását már az európai jelenlétük legkorábbi időszakából származó beszámolók is említik szóróvénnyel. A zenei tehetség fontos szerepet játszott abban, hogy megnyerjék környezetük jóindulatát. A cigányoknak azonban nincs közös zenei nyelve, nem létezik olyan sajátos zene, amely a cigányság egészére jellemző volna. Amikor nem a maguk kedvére, hanem hivatásos szórakoztató művészekként másoknak zenéltek, akkor – nem alkotó, inkább csak megőző, adaptáló szerepkörben – a környezetükre jellemző zenét játszották, mégpedig az adott vidéken elterjedt hangszerre, ugyanúgy, mint ahogy népművészekben is gyakran kölcsönöztek motívumokat az általuk bejáró különböző országok folklórából.

Ezzel egy időben belesimultak a körülöttük élő magyarok hagyományvilágába, átvették és maguk is alakítani kezdték, éppoly fondorlatosan, ahogy állítólag elköltözték a lovat és úgy átváltoztatták, hogy a saját gazdája sem ismer rá. A cigánybandák, élükön egy-egy virtuóz hegedőssel, sikeres előadó körutakat tettek. A szólisták személyes elismertséget szerettek. Velük született tehetség, spontán természetességük és gyors alkalmazkodóképességük lehetővé tette, hogy bármikor kedvében tudjanak járni magyar hallgatóságuknak.

Az első nagynevű hegedős, Bihari János (1764-1827) Pozsony vármegyéből származott. Őt és zenekarát rendszeresen meghívta a legmagasabb rangú közönséges az ország minden részéről, sőt gyakran Bécsből is, magánjellegű és nyilvános összejövetelekhez, diszvacserákhoz, sőt az 1814-es bécsi kongresszusra összegyűlt uralkodók és államférfiak előtt is ők játszottak. A Bihari és követői által megalkotott zenei forma, a verbunkos, beépült a magyar népzenei hagyományba

(verbunkosnak eredetileg a toborzások alkalmával játszott katonazenét hívták).

A nagy cigányprimás felesége Banyák Éva volt. A dícsőréggel, fejedelmi kitüntetésekkel és arannyal elhalmozott cigányprimást 1824 végén nagy szerencsétlenség érte. Az egritisztújításról Pest felé jövet Hatvannál feldőlt szekerekkel, és az immár ötvenhat éves ember bal karja úgy megsérült, hogy többé nem is lett ép. Pest leghíresebb orvosa, Stáhlly gyógyította a híres cigányt, de vajmi kevés sikert. Bihari nem tudott többé hegedülni. Kontrás lett saját bandájában, melynek vezetését Sárközi Jánosra bízta. 1827 tavaszán halt meg a Két nyúl utcában, az akkori cigánysoron, és a ferenfvárosi temetőben temették el egynehány jószívű gavallér költségen.

Sir Angus Fraser
A cigányok c. könyv alapján.
Csűrjé.

A hegedű volt az élete

1999 augusztus 13-án volt egy éve, hogy meghalt a roma zenészek elitjének egyik legkiemelkedőbb képviselője, Adam Jenő. Kiváló zenész és képzett ember volt. Jellemét és gondolkodását a tolerancia, a kultúra és az etika jellemezte. Még a mai napig sem hiszem el, hogy már nincs köztünk. Néha úgy tűnik nekem, hogy betoppan az ajtón hozzám, megölel, s megkérdezi: hogy van a hegedűm, nem kell rajta valamit javítani. Szomorú vagyok ha rá gondolok. Az irántam tanúsított tiszteletét és kedvességét sose fogom elfelejteni. Az ő előkelősége és viselkedése példakép kell, hogy legyen a zenészek számára ma és a jövőben is. Azt, hogy a tehetséges volt nem kell bizonygatnom – mindenki ismerte és becsülte őt. Megtestesítője volt minden jónak. Az Isten segítségével remélem, ha

sikerült megvalósítani generációk fognak rá tervemet. Az ő emlékére emlékezni. Mindig emlékezni szeretnék rendezni egy fogok rád – mesterem.
„Ukraina érdemes művésze” Bucsók Ernő

Az ungvári járási Csapon nincs olyan ember a roma és nem roma lakosok között, aki ne ismerné Szálka Rudolfot. Ő – a csapi romák legmegbecsültebb személyisége.

Szálka Rudolf 1928 január 28-án született Csapon. A második világháborúig idején négy osztályt végzett. 1944-ben kénytelen részt venni lövészárkok ásásában. Mivel a város vasuti csomópont volt, térségében heves harcok folytak. Sokadmagával együtt Szálka Rudolfot is kivezényelték az elesettek eltemetésére.

A háború után a városi kommunális vállalatnál helyezkedik el, közben esti iskolában befejezi a nyolc osztályt. Több hangszeren is megtanul játszani: cimbalmon, hegedűn stb. 1953-ban nősült, felesége Bakos Hermina. Több éven

A VÁROSI TANÁCS KÉPVISELŐJE

keresztül Ukrajna különböző részein kőműves munkát végzett, télen pedig a helyi katonalakulatnál fűtőként dolgozott. Több helyen is zenélt mint cimbalmos. Így Nagybereznán és Técsön. 1965-ben a városi tanács képviselőjévé választották. Jó a kapcsolata a városi tanáccsal és rendőri szervekkel. Kiáll a romákért. A kialakult apró gondokat közösen oldják meg. 1975-ben létrehozza a „Romuláj” tánc – és ének együttest, amely folklórfesztiválokra részt vesz, ahogy Kárpátalján, úgy Magyarországon és Szlovákiában is. Az együttest több oklevéllel tüntették ki.

Rudi bácsi nevéhez fűződik a helyi roma futbalcsapat létrehozása is. Ez a futbalcsapat a járási bajnokságban játszott, kupát is nyert. Nagyon szomorú, hogy ma már nem játszanak, mivel nincs kinek finanszíroznia. 1995-ben Szálka Rudolfot a „Romani Jag” csapi alapszervezetének elnökévé választották. Szálka Rudolf minden posztján becsületesen állt helyt. A csapi romák többsége tehető, ezek igyekeznek

azokon segíteni, akik rászorulnak. A humanitárius segítséget, a sokgyermekes és a nyugdíjasok közt osztotta ki.

Mivel a romák Csapon négy különböző utcában laknak, minden utcából képviselőket akarok kiválasztani – mondja Rudi Bácsi. Így könnyebb lesz nekem is, mivel már nem vagyok olyan fiatal. A városi tanács nemsokára kijelöl egy lakást a „Romani Jag” alapszervezetének, így a munka is könnyebben fog menni.

Szálka Rudolf több mint 7 éve megözvegyült. Feleségével 39 évet éltek együtt. Két fia van: Rudolf és József. Fiai a középiskola mellett befejezték a zeneiskolát. Rudolf tangóharmonikán, József hegedűn játszik. József több éven keresztül futbalozott – a Kijevidinamó ifjúsági csapatában, majd az ungvári Hoverlában. Ma Magyarországon él beanyas-szel foglalkozik. Idősebb fiának Rudolfnak saját étterme van.

Horvát.B.

Hogy csinált a kismalac házat?

Egyszer azt mondta a kismalac: csinállok magamnak házat.

Ment az erdőbe. Találkozott a nyúllal.

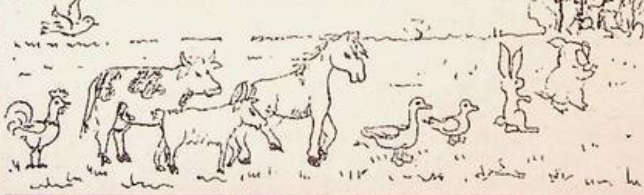
- Merre mész? – kérdezte a nyúl.

- Megyek az erdőbe, akarok házat csinálni.

- Segíthetek neked?

- Jól van gyere velem.

Mentek tovább, előre. Találkoztak a kacással, libával, lóval, kecskével, tehénnel, kakással, galambbal. Kitétek az erdőbe és elkezdtek a munkát. Kakas hívta a reggelt. A nyúl vágta a fát. A ló hordta a fát. A kacsa hordta a köveket. A tehén húzta a kövekkel teli kocsi. A liba keverte a maltert. A kecske hordta a malacnak. A malac rakta a fát. A kakas és a galamb a cserepet rakta. Kis idő múlva áll a szép ház az erdőben.

Sar kerdas o balisho kher

Jokhar kodí phendas o balisho: kerav mange kher. Gelas ando vesh.

Maladyilas shoshojesa.

- Karing zhas? – pushlas o shoshoj

- Zhav ando vesh, kamav te kerav mange kher.

- Shaj zhutit tuke?

- Mishtoj, av manca!

Von zhan majdur, angle. Maladyile la racasa, papinyasa, grastesa, busnyasa, guruvnyasa, bashnesa, gulumbosa. Avri resline ando vesh, haj len pen

ande butyi. O bashno akhardas e detehara. Shoshoj shindas e kashit. O grast andas le kashit. Raca phiravelas le barr. E guruvnyvi cirdelas le barrenca

pherdo vurdon. Papiny hamisardas o malteri. E busnyvi phiravlas le cine balisheske. Cino balo kerdas o zido. O bashno haj o gulumbo shutine le cherepura. Pak cini vrama tordyol o shukar kher ando vesh

Az Ige

Kijelentő módban kétféle múlt időt ismerünk: a befejezett, illetve a folyamatos múltat. Ez utóbbinak az alakja megegyezik a jelen idejű feltételes mód alakjával.

A Kijelentő mód

Jelen	Jövő
én olvasok	me genav
te olvasol	me genav
ő olvas	me genav
mi olvastunk	me genav
ti olvastok	me genav
ők olvastak	me genav

Folyamatos múlt

én olvastam	me genahi
te olvastál	me genahi
ő olvassot	me genahi
mi olvastunk	me genashi
ti olvastok	me gennahi
ők olvastak	me gennahi

Befejezett múlt

olvasni fogok	me gena
olvasni fogsz	me gena
olvasni fog	me gena
olvasni fogunk	me genna
olvasni fogtok	me genna
olvasni fognak	me genna
olvastam volt	me gendyom
olvastad volt	me gendyal
olvasta volt	me gendya
olvastuk volt	me gendyam
olvastatok volt	me gendyan
olvastátok volt	me gendye

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

Ш
Шандор шах чінгерел,
Е Юлка по вурдон ракінел.
Шандор капусту стинає,
А Юлка на пізок складає.

Ю
Юля, Аранка е Клара
Глявен, желез телє гітара.
Юля, Аранка та Клара
В танці крутяться, як дзиги.

Я
Янко пре маяя вігрілає
Пєскерєс грагтєс рєдєлає.
Янко по полю блукає,
Свого доника шукає.

АНЕКДОТЫ

Зашел цыган к хозяйину и просит:
- Дай, браток хороший, поесть.
Хозяйка только что приготовила кашу. Хозяин посадил цыгана за стол, поставил миску с кашей и говорит:
- Ешь, да смотри: похвалишь - побыю, поругаешь - тоже побыю, ничего не скажешь - таки побыю.
Съел цыган кашу.
- Ну как? - спрашивает хозяин.
- Не разобрал, батенька. Дай еще.
- Ну как? Хороша? - снова спрашивает хозяин.
- Да такая же, как и в первой миске, - ответил хитрый цыган.

Одному нашему политику цыганка нагадала, что придет такой день, когда перед ним снимут шляпы все люди.
- Когда же это будет?
Только когда утешенный политик доплатит два доллара, гадалка сказала:
- Это будет в день твоих похорон.

- О, Боже! - закричала ворожка, посмотрев на

Як поросєя зробило собі хатинку

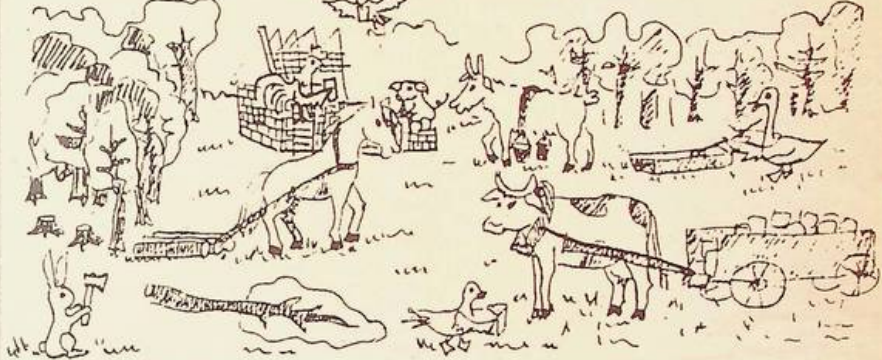
Раз сказало поросєя: "Зроблю собі хатинку". Та й пішло у лїс. По дорозї зустрїло зайця.
- Куди йдеш? - питає його заєць.
- Иду у лїс, бо хочу хатинку збудувати.
- Допомоги тобї?
- Добре, пішли.
Идучи далї, зустрїли вони гуску, коня, козу, корову та голуба, якї теж погодилися їм допомогти. Почали будувати: когут кликав ранок, заєць рубав дрова, кїнь їх возив, качка носила камїнцї на взок, який тягла корова. Гуска мїшала малтер, коза носила його свинї, яка клала цеглу. Когут та голуб зробили стрїху. І через деякий час у лїсі стояла велика гарна хата.

Сар кердас о балїчо кер?

Йокхвар о балїчо пгєндас: керав мангє кгер. Гелас андо веш. Маладілас шошойєса.
- Карїнг джас? - пучлас о шошой.
- Джав андо веш, камав те керав мангє кгер.
- Шай жуї туке?
- Мїштой, ав манца!
Вон джан майдур, англе. Маладілас рацаса, папїняса, грагтєса, бушняса, гурувняса, башєнєса, гулумбоса. Аврї рєслїне андо веш, гай лен пен анде бувт. О башно акардас е детєгара. Шошой чїгїндас е кашт. О граст андас ле кашт. Раца пїравєлас ле бар. Е гурувнї цїрдєлас ле барєнєца пгєрдо вурдон. Папїнї гамїсардас о малтерї. Е бужнї пїравєлас ле цїне балїчєскє. Цїно бало кердас о зїдо (стїна). О башно гай о голубо шутїне ле черєпура. Пал цїнї врама тордїоло о шукар кгер андо веш.

Переклад А.Адама

КРОСВОРДА-ЗАГАДКА

Уж осєни холодною рукою
Главы берез и лип обнажены,
Она шумит в дубравах опустелых;
Там день и ночь кружится желтый (...),
Стоит туман на волнах охладельных,
И слышится мгновенный ветра свист.

(А.С.Пушкин)

Що "кружиться" день і нїч ви дізнаєтесь, розгадавши ключове слово нашого кросворду. За правильну надїслану відповідь Вас чекає приз у редакції.

1. Со лабол андро кгер?
2. Машкєре мануш со ек драгєдер?
3. Шєкспїровско драма сар вїчїннєс лє Дєздємонакерєс ромєс?
4. Е грасторєскєри дай?
5. Со перєл поло небос таваскор?
6. Со авєл поло мїлай (ейсєс)?

1				6
	2			5
		3	4	

Відповіді на кросворд, надрукований у № 6.
1. Штар. 2. Кашт. 3. Опрє. 4.Лєвє. 5.Ярка. 6. Рєтє. 7. Ірка. 8. Суно.
Слово - розгадка: Школярїс.

РЕЦЕПТИ РОМСЬКОЇ КУХНІ

"Шуглї зунїн"
Ромсьїий нїслїй суп
Коров'єчє вим'єя варїтьєя 1-1,5 годїни поки зовєсїм не стане м'єжїм. Вїймаємо його з водї, промїваємо та рїжемо кубїками. Пїсля чога кладемо в каструлю, заливаємо водою, додаємо порїзану кубїками моркву, пєтрушку. Пїнїше додаємо рїзану кубїками картоплю та солїмо по смаку. В окремєму посудї робїмо заправку: 2 столовї ложкї борошна, 1 чайну ложку червоного перцю (паприки), 2 чайнї ложкї оцту перемїшуємо з водою, щоб не було грудок і висїпаємо в каструлю, куди додаємо пїдсмажену на олії невеличку головку цибулї. За смаком додаєтьє сїль, вєгєта, чорнїй перєць. Готову страву зїмаємо з плити, посїпаємо пєтрушкою, укрупом та закрїваємо кришкою.
Бєрґраш лєвєш
Свинськї ребра 1,5 - 2 кг,

порубанї на невеликї частини, промївають і кладуть смажити у чавуннїй посуд або гусятнїцю. Тушкують до появи червоного кольору. Додають 100 гр олії або смальцю, 2 головкї цибулї, 2 морквї, 2 пєтрушкї, 1/4 кольрабї, 1/4 цївнїї калїстї, 2 чайнї ложкї червоного перцю. Заливають водою, щоб закрїла усьо чо сумїш і ставлять на помїрнїй вогонь. Тушкують 15-20 хв. Додають 0,5 кг цїлої чищенїї картоплї (якщо картопля велика, вона рїжєтьєя навпїл по довжинї). поки картопля варїтьєя, готують тїсто у три розбїтї яйцї додають сїль і стїпкї мукї, скїльки неохобїдно, щоб було круте тїсто. Від тїста відцїплюють невеликї шматокї, якї кїдаємо у майїже готову картоплю, що тушкуютьєя з м'єсом. Варять цє 3-5 хв. Пд кїнець додають вєгєту, сїль, багато зелєнї (пєтрушкї, укрупу).

РОМАНІ ЯГ
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Рєєстрацїєне свїдоцтво Згт 173 від 26 лютого 1999 р.
Шєф-рєдактор **Аладєр АДАМ**
Рєдактор **Євгєнїя Навроцька**
Рєдакцїя не завжди пєдїєс позїцїю авторї. За точнїсть наведєних фактїв вїдповїдає автор. Рєдакцїя зберїгає за собою право вїдрєдагувати мову і скорочувати матерїалї.
Повнїий або частковїй пєрєдрук матерїалїа дозволєтьєя лїше з посїланням на "Романї Яг"
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул.Тєльманє, 1/48а, тєлєфакс 1-58-05.
E-mail: romanlyag@mail.uzhgorod.ua
Пєрєчїснєска районна друкарня.
295070, смт.Пєрєчїн, вул. Жєлєзнєва, 93
E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua
Умовнї друк. вїрк. 2,5. Тїраж 2500. Зам. № 1669.